

**СТАН НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПРОБЛЕМ ОБМЕЖЕННЯ
МАЙНОВИХ ПРАВ ОСІБ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ
НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ**

**STATUS OF SCIENTIFIC RESEARCH ON THE PROBLEMS
OF LIMITING THE PROPERTY RIGHTS OF INDIVIDUALS IN CRIMINAL
PROCEEDINGS AT THE STAGE OF PRE-TRIAL INVESTIGATION**

Актуальність статті полягає у тому, що розгляд сутності будь-якого юридичного явища насамперед необхідно розпочинати із ґрунтового аналізу доктринальних напрацювань, які у тій чи іншій мірі стосуються досліджуваної проблеми. Питання обмеження майнових прав осіб у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування у цьому контексті не є виключенням. Варто звернути увагу на той факт, що вказана проблематика охоплює такі основні блоки наукових проблем, які можна згрупувати таким чином: по-перше, це проблематика обмеження прав людини як із загальнотеоретичних правових позицій, так і з точки зору кримінального процесу; по-друге, це питання забезпечення майнових прав осіб, які беруть участь у кримінальному процесі; по-третє, це проблеми участі окремих суб'єктів кримінального процесу на стадії досудового розслідування.

Метою статті є оцінка стану наукових досліджень проблем обмеження майнових прав осіб у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування. У роботі використано загальнонаукові і спеціально-наукові методи пізнання, конкретне поєднання яких зумовлене метою й завданнями дослідження. Використання формально-логічного методу дозволило визначити, уточнювати і доповнювати окремі поняття категорій і тим самим впорядкувати понятійно-категоріальний апарат. Використовувалися також методи формальної й змістовної логіки, зокрема методи аналізу та синтезу, дедукції та індукції, аналогії та узагальнення.

Наукова новизна статті зумовлюється тим фактом, що в ній здійснено оцінку наукових досліджень проблем обмеження майнових прав осіб у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування на сучасному етапі. Зроблено висновок, що нині питання обмеження прав громадян досить детально розроблені у конституційно-правовій і цивільно-правовій науці. У рамках кримінального процесу здебільшого розглядаються питання забезпечення прав людини загалом, недоторканості житла громадян. Перспективи подальших досліджень, на нашу думку, полягають у комплексному дослідженні обмежень майнових прав осіб у кримінальному провадженні як із теоретичних позицій, так і з позицій проблемних аспектів застосування кримінального процесуального законодавства у вказаній сфері.

Ключові слова: *майно, майнові права, кримінальне провадження, досудове розслідування, права людини, кримінальний процес.*

The relevance of the article is that the consideration of the essence of any legal phenomenon must first begin with a thorough analysis of doctrinal developments, which to some extent relate to the problem under study. The issue of restriction of property rights of persons in criminal proceedings at the stage of pre-trial investigation in this context is no exception. It is worth noting that this issue covers the following main blocks of scientific problems, which can be grouped as follows: first, it is the issue of restricting human rights both from a general theoretical legal standpoint and from the point of view of criminal procedure; secondly, it is a question of ensuring the property rights of persons

involved in criminal proceedings; thirdly, these are the problems of participation of certain subjects of the criminal process at the stage of pre-trial investigation.

The purpose of the article is to assess the state of scientific research on the problems of limiting the property rights of individuals in criminal proceedings at the stage of pre-trial investigation. The paper uses general scientific and special-scientific methods of cognition, the concrete combination of which is determined by the purpose and objectives of the study. Using the formal-logical method has allowed to define, clarify and supplement the individual concepts of the category and thus to organize the conceptual-categorical apparatus. Methods of formal and logical logic were also used, in particular methods of analysis and synthesis, deduction and induction, analogies and generalizations, and others like that.

The scientific novelty of the article is conditioned by the fact that it made an assessment of scientific research on the problems of limiting the property rights of persons in criminal proceedings at the stage of pre-trial investigation at the present stage. It is concluded that today the issues of restriction of citizens' rights are elaborated in detail in constitutional and civil law. At the same time, within the framework of the criminal process, the issues of ensuring human rights in general, inviolability of citizens' housing, etc. are mostly considered. In our opinion, the prospects for further research are the comprehensive study of restrictions on the property rights of persons in criminal proceedings, both from the theoretical point of view and from the perspective of the problematic aspects of the application of criminal procedural legislation in this area.

Key words: *property, property rights, criminal proceedings, pre-trial investigation, human rights, criminal process.*

Вступ. Розгляд сутності будь-якого юридичного явища насамперед необхідно розпочинати із ґрунтового аналізу доктринальних напрацювань, які у тій чи іншій мірі стосуються досліджуваної проблеми. Питання обмеження майнових прав осіб у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування у цьому контексті не є виключенням. Варто звернути увагу на той факт, що вказана проблематика охоплює основні блоки наукових проблем, які можна згрупувати таким чином: по-перше, це проблематика обмеження прав людини як із загальнотеоретичних правових позицій, так і з точки зору кримінального процесу; по-друге, це питання забезпечення майнових прав осіб, які беруть участь у кримінальному процесі; по-третє, це проблеми участі окремих суб'єктів кримінального процесу на стадії досудового розслідування.

Вказаним питанням у тій чи іншій мірі приділяли увагу О.В. Андрієвська, Т.О. Бринь, І.В. Вегера-Іжевська, В.І. Гойман, С.А. Горшкова, О.В. Зіборов, І.О. Крицька, Г.М. Куцкір, О.В. Лазуков та інші. Актуальним залишається проведення оцінки стану наукових досліджень проблем обмеження майнових прав осіб у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування.

Постановка завдання. Метою статті є оцінка стану наукових досліджень проблем обмеження майнових прав осіб у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування.

Результати дослідження. Розглядаючи обмеження прав людини як із загальнотеоретичних правових позицій, так і з точки зору кримінального процесу, слід зазначити, що стан дотримання прав і свобод громадян визнається одним із найбільш вагомих критеріїв оцінки рівня демократичності кожної держави. При цьому стан здійснення, охорони й захисту прав і свобод людини і громадянина є визначальним показником цивілізованості, культури будь-якого суспільства [1, с. 26].

Важливо і те, що в сучасному світі підходи до прав людини неминуче повинні спиратися на моральні категорії свободи, справедливості, самооцінки індивіда для того, щоб законодавчо відобразити їх у відповідному каталозі прав людини. Набуваючи законодавчого вираження, права людини отримують додаткову «енергію», а держава, законодавчо закріплюючи їх, зобов'язує себе гарантувати і забезпечувати права і свободи [2, с. 15]. Однак відповідна діяльність держави в цьому напрямі також пов'язана з об'єктивною необхідністю певного обмеження прав і свобод людини, оскільки реалізація суспільних інтересів, які здебільшого стосуються широкого кола індивідів, інколи може зачіпати персоніфіковані інтереси окремої людини.

Свого часу видатний правознавець М.М. Коркунов, досліджуючи питання реалізації прав людини, вказував, що право передбачає протистояння кількох самостійних інтересів, які про-

тиставляються один одному і обмежують одне одного. Призначення права і полягає саме в розмежуванні інтересів, які стикаються між собою. Питання про право тільки тоді і виникає, коли одному визнаному інтересу протиставляється інший [3, с. 147]. Б.С. Ебзєєв також підкреслює, що у процесі реалізації основних прав стикаються різні інтереси: суб'єктів цих прав, інших осіб, суспільства загалом. В силу цього визначення меж реалізації і порядку вирішення можливого конфлікту інтересів виникає об'єктивна потреба нормального функціонування соціуму з однієї сторони і свободи особистості – з іншої [4, с. 24].

Осмилення категорії обмежень пов'язано з розглядом низки теоретичних питань. Насамперед це стосується цілей встановлення тих чи інших обмежень. Цілком справедливою є думка О.А. Лукашевої про те, що вся історія становлення і розвитку державності є невіддільною від пошуку оптимальних параметрів взаємовідносин влади і людини, тісно пов'язаних із розвитком ідей правової держави, несумісних зі свавіллям і насильством [5, с. 173]. Необхідність пошуку такого компромісу зумовлена і тією обставиною, що підпорядкування особистості державі чи безумовне прийняття всіх інтересів особистості державою утворюють або режим авторитаризму, або режим анархії [6, с. 58].

Важливо і те, що визначення обсягу і характеру прав і свобод громадян є важливим напрямом діяльності держави, яка також має право вимагати, щоб використання прав і свобод здійснювалося відповідно до їх призначення і не заподіяло шкоди інтересам суспільства і держави, правам інших осіб. Це повністю відповідає принципам демократії, розвиток якої не можливий без організованості і дисципліни [7, с. 39].

Ключовим аспектом застосування певних обмежень прав і свобод людини О.В. Зіборов визначає наявність розумного компромісу між державною необхідністю та інтересами володільця прав, тобто громадянина [8, с. 53]. Тому очевидним є те, що питання існування та реалізації певних обмежень прав і свобод особистості знаходяться у площині її взаємовідносин із державою. Поряд із цим чітка визначеність права зумовлює необхідність не лише суворо визначеної міри належної поведінки особи, а й меж її варіативності [9, с. 33].

Як підкреслює Б.С. Ебзєєв, людина виступає не тільки як ізольований індивід, але і як член суспільства. Це не є ані звичайна сукупність індивідів, ані певний одноструктурний моноліт. Це певний соціальний організм, у якому особистість володіє самостійною цінністю і відіграє творчу роль, а особисте (приватне, індивідуальне) має знаходитися у рівновазі. Важливо і те, що в процесі реалізації основних прав стикаються різні інтереси: суб'єктів цих прав, інших осіб, суспільства загалом. В силу цього визначення меж основних прав, умов їх реалізації і порядку вирішення можливого конфлікту інтересів виникає об'єктивна потреба нормального функціонування соціуму з однієї сторони і свободи особистості – з іншої [10, с. 24]. Говорячи про цілі встановлення обмежень, В.І. Гойман підкреслює, що обмеження прав мають таке ж саме природне походження, як і самі права та свободи і вони повинні переслідувати ціль – знайти розумний компроміс між суспільною необхідністю та інтересами володаря права [11, с. 36].

Таким чином, можна говорити про те, що обмеження прав людини є необхідним елементом юридичної свободи та демократичного праворозуміння. Обмеження прав особи є обґрунтованою необхідністю у всіх цивілізованих країнах світу, яка вводиться з метою захисту приватних інтересів (інтересів окремих людей як самостійних суб'єктів права щодо захисту здоров'я, забезпечення поваги до честі і гідності) та публічних (загальнодержавних і суспільних).

Обмеження прав у публічному праві специфічні тим, що вони стосуються не окремих випадків чи конкретних проблем, а загальних діянь людей, наприклад, обмеження публічних заходів у надзвичайних ситуаціях, свободи пересування [11, с. 36]. Безумовно, встановлення компромісу між особою, яка володіє певним суб'єктивним правом, суспільством загалом і державою і є головною метою, моральним та юридичним обґрунтуванням інституту правообмеження. На цьому також наголошує С.А. Горшкова, зазначаючи, що норми, які дозволяють обмежити дію деяких прав людини, вводяться з метою встановлення рівноваги між правами окремих осіб та інтересами суспільства і держави загалом, а також у тому випадку, коли між ними можуть виникнути суперечності [12, с. 83].

У сучасній українській науці можна визначити низку наукових праць, які у тій чи іншій мірі стосуються питань обмеження прав особи, в тому числі і у сфері кримінального процесу. Зокрема, це праця О.В. Осинської «Обмеження прав і свобод людини: теоретико-прикладні аспекти» [13]. Вказана робота присвячена теоретико-прикладним аспектам обмеження прав і свобод людини. У ній розглядаються доктринальні підходи до ідеї і феномена обмеження прав і свобод людини та розкриваються на цій основі потреби суспільства сучасної України. На основі

дослідження сучасних теорій та аналізу вітчизняних наукових здобутків щодо сутності обмеження прав і свобод людини надана дефініція обмеження прав і свобод людини для розуміння ролі правового обмеження як ефективного засобу, який здатний забезпечити охорону та реалізацію прав і свобод людини [13].

Джерелом інформації щодо обмеження прав людини є й наукова праця К.М. Тоцької «Обмеження права власності на земельну ділянку: цивільно-правовий аспект» [14], а також О.В. Андрієвської «Конституційно-правові обмеження прав і свобод людини і громадянина в Україні» [15]. Цікавим є і фундаментальне дослідження Є.О. Мічуріна «Обмеження майнових прав фізичних осіб (цивільно-правовий аспект)» [16], у якому з'ясовано загальнотеоретичні засади обмежень майнових прав фізичних осіб, роль обмежень майнових прав фізичних осіб у збалансуванні прав різних осіб у державно-організованому суспільстві, сформовано категоріальний апарат обмежень майнових прав фізичних осіб, знайдено співвідношення обмежень майнових прав фізичних осіб з іншими правовими категоріями, виявлено правову природу обмежень майнових прав фізичних осіб, визначено місце обмежень майнових прав фізичних осіб у механізмі правового регулювання, визначено та проаналізовано проблеми механізму правового регулювання щодо ефективності його дії відносно обмежень майнових прав фізичних осіб [16].

І.В. Міщенко детально розглянула питання обмеження права приватної власності на житло [17]. Дисертація присвячена актуальним проблемам цивілістичної доктрини щодо здійснення особами права приватної власності на житло та обмеження цього права. На підставі аналізу національного та іноземного законодавства, судової практики та результатів попередніх досліджень сформульовано поняття «обмеження права власності», розкрито зміст цієї правової категорії. Завдяки дослідженню різних критеріїв запровадження обмежень права приватної власності удосконалено класифікацію обмежень права приватної власності на житло.

В.О. Човган досить детально дослідив питання обмеження прав в'язнів. Зокрема, у монографії пропонується авторське розуміння правової природи обмежень прав в'язнів і започатковується багатоаспектна теоретична дискусія з цього приводу. Проаналізовано та критично оцінено відповідні міжнародні стандарти: практику ЄСПЛ, стандарти Європейського комітету з запобігання катуванням, м'яке право ООН та Ради Європи. Розглянуто та прокоментовано існуючі стандарти обмежень прав в'язнів Франції, США, Канади, Великої Британії, Бельгії та Нідерландів. Висвітлено процес і проблеми впровадження стандартів обмежень прав в'язнів у нормативно-правовій базі України. У роботі пропонується та захищаються кілька тез автора стосовно підстав і порядку обґрунтування правообмежень, які застосовуються до засуджених [18].

Цінною є і робота Г.М. Куцкір, у якій розглядаються поняття, зміст і реалізація у кримінальному провадженні засади недоторканості права власності [19]. Вказану роботу присвячено комплексному дослідженню поняття, змісту та механізму реалізації недоторканності права власності як загальної засади кримінального провадження. У роботі розкрито засад недоторканності права власності у кримінальному провадженні, проаналізовано міжнародно-правовий і зарубіжний досвід забезпечення недоторканності права власності під час кримінального провадження. На основі норм чинного законодавства та наукових праць учених-процесуалістів розкрито механізм реалізації засади недоторканності права власності під час кримінального провадження, досліджено підстави і порядок відшкодування (компенсації) шкоди, завданої незаконним позбавленням або обмеженням права власності під час кримінального провадження, охарактеризовано порядок відновлення майнових прав незаконно засуджених громадян [19].

Надзвичайно цікавим є дослідження В.В. Назарова, який на дисертаційному рівні дослідив питання обмеження конституційних прав людини у кримінальному провадженні [20]. Вказана дисертація є першим проведеним в Україні комплексним дослідженням щодо допустимості обмеження конституційних прав людини під час здійснення оперативного-розшукової діяльності та проведення досудового розслідування.

У роботі розкрита сутність обмеження конституційних прав, запропоноване його визначення. Розкрито мету, ознаки, підстави, принципи обмеження. Проведено розмежування між обмеженням і порушенням конституційних прав людини. Визначаються слідчі дії та заходи процесуального примусу, при проведенні чи застосуванні яких найбільше обмежуються права людини. Досліджено механізм контролю та нагляду за законністю і обґрунтованістю обмеження конституційних прав людини. Проаналізовано кримінально-процесуальне законодавство західних держав, а також міжнародні та європейські нормативно-правові акти, що регулюють обмеження конституційних прав людини у кримінальному провадженні, розроблено пропозиції щодо вдосконалення національного кримінально-процесуального законодавства.

У 2018 році І.В. Вегера-Іжевська проаналізували питання забезпечення права на недоторканість житла чи іншого володіння особи у кримінальному провадженні. Зокрема, у її роботі комплексно досліджено механізм забезпечення права на недоторканість житла чи іншого володіння особи у кримінальному провадженні. Здійснено аналіз забезпечення цього права при проведенні слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій у житлі чи іншому володінні особи; приділено увагу проблемам участі адвоката при проведенні процесуальних дій у житлі; забезпечення участі особи, у житлі чи іншому володінні якої було проведено обшук у невідкладних випадках, в розгляді клопотання слідчим суддею, оскарженню проведення слідчих дій у житлі чи іншому володінні особи, отримання згоди володільця житла на проникнення до нього та проведення процесуальних дій. Розглянуто проблемні питання забезпечення права на недоторканість житла чи іншого володіння особи при застосуванні окремих заходів забезпечення кримінального провадження [21].

Цікавою є і робота А.Е. Руденко «Заходи забезпечення кримінального провадження, що обмежують майнові права підозрюваного, обвинуваченого та інших осіб» [22]. Окремі питання вилучення речей, які визнаються речовими доказами, розкриваються у дисертаційному дослідженні І.О. Крицької [23].

В умовах проведення антитерористичної операції на сході України надзвичайно актуальним є дослідження О.В. Лазукова «Особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції» [24], у якому розкриваються певні аспекти забезпечення майнових прав осіб у кримінальному провадженні в умовах надзвичайних правових режимів.

Висновки. Таким чином, нині питання обмеження прав громадян досить детально розроблені у конституційно-правовій і цивільно-правовій науці. Одночасно з цим у рамках кримінального процесу здебільшого розглядаються питання забезпечення прав людини загалом, недоторканості житла громадян.

Перспективи подальших досліджень, на нашу думку, полягають у комплексному дослідженні обмежень майнових прав осіб у кримінальному провадженні як із теоретичних позицій, так і з позицій проблемних аспектів застосування кримінального процесуального законодавства у вказаній сфері.

Список використаних джерел:

1. Бринь Т.О. Питання забезпечення конституційних прав і свобод людини в сучасних умовах. *Проблеми законності* : Респ. міжвідом. наук. збірник / Відп. ред. В.Я. Тацій. Х. : Нац. юрид. акад. України, 2006. Вип. 84. 245 с.
2. Общая теория прав человека. Руководитель авторского коллектива и отв. ред. Е.А. Лукашева. М. : Издательство НОРМА, 1996. 520 с.
3. Коркунов Н.М. Право и права. *Права человека и правовая мысль России (XVIII – начало XIX вв.)*: Антология / Авт.-сост. А.А. Грачев, А.С. Куницын. Курск, 2001. 230 с.
4. Принципы, пределы, основания ограничения прав и свобод человека по российскому законодательству и международному праву. *Государство и право*. 1998. № 7. С. 20–42.
5. Права человека : учебник для вузов / Отв. ред. Е.А. Лукашева. М. : Норма, 2001. 573 с.
6. Лукашева Е.А. Правовое государство и обеспечение прав личности. *Права человека: проблемы и перспективы*. М., 1990. 263 с.
7. Демократия и правовой статус личности в социалистическом обществе. Отв. ред. М. В. Чхивадзе. М. : «Наука», 1987. 232 с.
8. Зиборов О.В. Институт военного положения по российскому праву (историко-правовое исследование) : дис. ... канд. юрид. наук. М., 2002. 212 с.
9. Орзих М.П. Право и личность. Вопросы теории правового воздействия на личность социалистического общества. Киев-Одесса : Изд-во «Вища школа», 1978. 142 с.
10. Принципы, пределы, основания ограничения прав и свобод человека по российскому законодательству и международному праву. *Государство и право*. 1998. № 7. С. 20–42.
11. Гойман В.И. Принципы, пределы, основания ограничения прав и свобод человека по российскому законодательству и международному праву. *Государство и право*. 1998. № 7. С. 20–42.
12. Горшкова С.А. Декларация по Европейской Конвенции и Россия. *Московский журнал международного права*. 1999. № 4. С. 83–84.
13. Осинська О.В. Обмеження прав і свобод людини: теоретико-прикладні аспекти : автореф. ... канд. юрид. наук. Київ, 2010. 22 с.

14. Тоцька К.М. Обмеження права власності на земельну ділянку: цивільно-правовий аспект: автореф. ... канд. юрид. наук. Харків, 2015. 22 с.
15. Андрієвська О.В. Конституційно-правові обмеження прав і свобод людини і громадянина в Україні : автореф. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. 23 с.
16. Мічурін Є.О. Обмеження майнових прав фізичних осіб (цивільно-правовий аспект). Дис. докт. юрид. наук. Київ, 2009. 463 с.
17. Міщенко І.В. Обмеження права приватної власності на житло : автореф. ... канд. юрид. наук. Київ, 2008. 20 с.
18. Човган В.О. Обмеження прав в'язнів: правова природа та обґрунтування : монографія. Харків : «Права людини», 2017. 610 с.
19. Куцкір Г.М. Засади недоторканості права власності: поняття, зміст і реалізація у кримінальному провадженні : автореф. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2015. 22 с.
20. Назаров В.В. Обмеження конституційних прав людини у кримінальному провадженні : автореф. ... докт. юрид. наук. Дніпропетровськ, 2009. 36 с.
21. Вегера-Іжевська І.В. Забезпечення права на недоторканість житла чи іншого володіння особи у кримінальному провадженні. Автореф. канд. юрид. наук. Харків, 2018. 22 с.
22. Руденко А.Е. Заходи забезпечення кримінального провадження, що обмежують майнові права підозрюваного, обвинуваченого та інших осіб : автореф. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 22 с.
23. Крицька І.О. Речові докази у кримінальному провадженні : автореф. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 23 с.
24. Лазуков О.В. Особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції : автореф. ... канд. юрид. наук. Харків, 2018. 22 с.

УДК 343.98

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2020.6-1.44>

ЗМІВСЬКИЙ В.А.

СУЧАСНИЙ СТАН ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРОТИДІЇ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ВБИВСТВАМ ІНОЗЕМЦІВ

CURRENT STATE OF LEGAL REGULATION OF OPERATIVE-SEARCH COUNTERACTION BY CRIMINAL POLICE UNITS TO MURDERS OF FOREIGNERS

Актуальність статті полягає у тому, що з урахуванням суспільної небезпеки та незворотності наслідків убивств, їх резонансності правове регулювання оперативно-розшукової протидії підрозділами кримінальної поліції кримінальним правопорушенням зазначеної категорії набуває особливого значення. Особливе місце у діяльності Національної поліції України щодо протидії кримінальній протиправності займає правове регулювання, від ефективності якого залежить законність, оперативність і якість виконуваних завдань. Саме ця обставина і зумовлює необхідність його глибокого вивчення.

Метою статті є аналіз правових актів, що регулюють оперативно-розшукову діяльність підрозділів кримінальної поліції з протидії вбивствам іноземців, а також визначення структури та систематизації законодавства у сфері оперативно-розшукової протидії підрозділами кримінальної поліції кримінальним правопорушенням зазначеної категорії.

У статті розглянуто сучасний стан правового регулювання оперативно-розшукової протидії підрозділами кримінальної поліції вбивствам іноземців. У результаті